

BADANIA BIOGRAFICZNE
W PEDAGOGICE. STUDIA ŹRÓDŁOWE
I BIBLIOGRAFICZNE

SERIA WYDAWNICZA:
PEDAGOGIKA TORUŃSKA
TOM 6

Redaktor naczelny:
Władysława Szulakiewicz

Zastępca redaktora naczelnego:
Aleksander Nalaskowski

Rada redakcyjna:
Tomasz Biernat, Joanna Falkowska (sekretarz),
Zbigniew Kwieciński, Małgorzata Kowalczyk, Piotr Krakowiak,
Piotr Petrykowski, Ewa Przybylska,
Marta Urlińska

BADANIA BIOGRAFICZNE
W PEDAGOGICE. STUDIA ŹRÓDŁOWE
I BIBLIOGRAFICZNE

pod redakcją
Władysławy Szulakiewicz

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2015

Recenzent tomu
Wiesław Jamrożek

Opracowanie wydawnicze
Elżbieta Kossarzecka

Printed in Poland

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2015

ISBN 978-83-231-3492-3

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. +48 56 611 42 95, fax +48 56 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Mickiewicza 2/4, 87-100 Toruń
tel./fax: +48 56 611 42 38, e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

Wydanie I

Druk: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

SPIS TREŚCI

Przedmowa. O pamięci i zapominaniu w pedagogice ■ 9

CZĘŚĆ I

BIOGRAFIE JEDNOSTKOWE

Stefania Walasek

Historyk wychowania wobec badań biograficznych ■ 15

Władysława Szulakiewicz

Bronisław Trentowski w życiu prywatnym –
autoportret filozofa w listach ■ 29

Maria Opiela

Źródła do biografii i myśli pedagogicznej
Edmunda Bojanowskiego ■ 47

Joanna Falkowska

Twórczość pedagogiczna jako źródło do biografii
Antoniny Machczyńskiej ■ 65

Monika Sztamborska

Biografia pedagogiczna świętej Urszuli Ledóchowskiej
w świetle pism i wspomnień ■ 83

Anna Królikowska

Teofil Bzowski i Chyrowiacy. Korespondencja wzajemna ■ 103

Mirosław Stanisław Wierzbicki

Kardynał August Hlond jako wychowawca
w instytucjach salezjańskich – stan badań i źródła do biografii ■ 117

Dorota Grabowska

Biografia edukacyjna Mieczysława Opałka
w literaturze pamiętnikarskiej ■ 137

Beata Topij-Stempińska

Źródła do biografii pedagogicznej o. Józefa Boka SJ ■ 155

CZĘŚĆ II**BIOGRAFIE ZBIOROWE****Andrzej Paweł Bieś**

Nauczyciele szkół jezuickich imperium rosyjskiego (1773–1820)
w źródłach zakonnych ■ 171

Agnieszka Skrzypek

Portret zbiorowy Zgromadzenia Służebniczek Dębickich
w świetle wybranych źródeł archiwalnych ■ 187

Agnieszka Wałęga

Nauczyciele galicyjscy w świetle „Szkoły” ■ 199

Iwonna Michalska

Źródła do biografii łódzkich pedagogów –
stan badań i źródła do biografii ■ 213

Ryszard Skrzyniarz

Źródła archiwalne do biografii pedagogów

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ■ 227

Aneks. Biografia i biografistyka – wykaz wybranych publikacji ■ 239

PRZEDMOWA

O PAMIĘCI I ZAPOMINANIU W PEDAGOGICE

Zagadnieniem pamięci zajmują się badacze z różnych dziedzin nauki, m.in. historycy, filozofowie, teologowie, pedagodzy¹. W piśmiennictwie naukowym można wymienić wiele rodzajów pamięci. Najbardziej znane to pamięć indywidualna i pamięć zbiorowa. Pamięć zestawiana jest także z różnymi przejawami aktywności człowieka, jego cechami i postawami. Dla egzemplifikacji zagadnienia warto wymienić następujące połączenia: pamięć i intelekt, pamięć a odpowiedzialność, pamięć a pojednanie, pamięć a przebaczenie, pamięć zakazana, pamięć kulturowa i pamięć etniczna. Z pamięcią wielu autorów łączy zjawisko tożsamości.

Szacunek do przeszłości to nic innego jak pamięć o niej. Pięknie nazwała to Wisława Szymborska w znanym swoim wierszu

---

¹ Z nowszych publikacji poruszających zagadnienie pamięci i zapominania warto wymienić m.in.: J. Le Goff, *Historia i pamięć*, przekł. A. Gronowska, J. Stryczyk, wstęp P. Rodak, Warszawa 2007; *Pamięć, etyka, historia. Anglo-amerykańska teoria historiografii lat dziewięćdziesiątych*, red. E. Domańska, Poznań 2002; *Pamięć, historia, polityka*, red. nauk. A.P. Bieś, M. Chrost, B. Topij-Stempińska, Kraków 2012; P. Ricouer, *Pamięć, historia, zapominanie*, przekład J. Margański, Kraków 2006; *U źródeł pamięci. O zapominaniu w historii, teologii i literaturze*, red. P. Roszak, Toruń 2013.

pt. *Rehabilitacja*: „Umarłych wieczność dotąd trwa, dokąd pamięcią im się płaci”². I zapewne biografie są wyrazem owej pamięci w pedagogice. Duccio Demetrio, profesor Uniwersytetu w Mediolanie, w swojej pracy zatytułowanej *Pedagogika pamięci* pisał: „Pamięć pielęgnowana przez nas samych (również z myślą o innych) wyzwala w nas moc ponownego przeżywania i potęguje sens uczenia o życiu lub przynajmniej o niektórych jego fragmentach, które udało się nam rozumowo ogarnąć”³. I w tym wypadku, jak powie ten autor: „Teraźniejszość przestaje być jałowym przywoływaniem przeszłości, a zaczyna być od-tworzeniem w chwili, gdy pamięć wywołuje nostalgię i poczucie straty, ustępuje miejsca nadziei, pragnieniom i chęci przemierzania przestrzeni”⁴.

Pamięci towarzyszy jednak zapominanie. Mówimy nawet o różnych jego formach⁵. Zapominanie dokonuje się codziennie. Ze zjawiskiem tym w odniesieniu do historii mamy do czynienia wtedy, gdy do świadomości społecznej nie dociera prawdziwa wiedza na temat przeszłości, wiedza, która znajduje potwierdzenie w źródłach. Społeczeństwo żyje zasłyszanymi półprawdami, niekiedy nawet pomówieniami, których już często nikt nie wyjaśnia. Zdarza się oczywiście, że ktoś będzie usiłował wytłumaczyć pewne zdarzenia, powołując się na prawo – wówczas uprawianie historii przeniesie się na salę sądową. W najlepszym przypadku zapominaniu towarzyszy życie społeczeństwa stereotypami.

Są różne mechanizmy zapominania – prócz braku wiedzy między innymi obyczaj. Zapominanie najczęściej tłumaczy się naciskami. W ostatnich czasach zapominanie jest niekiedy, jak po-

---

² W. Szymborska, *Wiersze wybrane*, Kraków 2002 s. 40.

³ D. Demetrio, *Pedagogika pamięci*, Łódź 2009, s. 14.

⁴ Tamże, s. 31.

⁵ M. Augé, *Formy zapominania*, przekł. A. Turczyn, wstęp J. Mikułowski Pomorski, Kraków 2009.

wiedziałyby Paul Ricoeur, nakazem⁶. Wyraża się to w prowadzeniu bezprzedmiotowych dyskusji naukowych bez użycia argumentów opartych na faktach historycznych.

Zjawisko zapominania jest także niezwykle popularne w pedagogice. Zapominanie staje się w naszych czasach niekiedy nakazem pedagogicznym, przy czym, o ile polityk czyni to dla celów politycznych, tj. doraźnych, o tyle uczonego, a zwłaszcza pedagoga nie może realizować celów doraźnych. Przy takim działaniu pedagogów w niepamięć odchodzą ludzie zasłużeni dla kultury. Wygodnie jest zapominać o innych, wówczas możemy mówić tylko o sobie. Profesor Czesław Majorek⁷, wybitny historyk wychowania, taką postawę podsumowuje tymi słowami: „I co, przed nami była tylko pustynia?”

Zapominanie w pedagogice łączy się w ostatnim czasie z dyskredytacją badań historyczno-pedagogicznych. Takie podejście do przeszłości wynika z faktu, iż zapominamy o tym, że subdyscypliny pedagogiczne mają swoją historię, której twórcami byli wybitni ludzie. Profesor Kamilla Mrozowska w swej refleksji na temat historii wychowania stwierdzała, że „Nie wolno dopuścić, aby twórcy i współtwórcy subdyscyplin pedagogicznych odeszli w zapomnienie”⁸.

Warto w tym kontekście przypomnieć, co jest istotą pisarstwa historycznego. Jak mówił Gottfried Wilhelm Leibniz: „Głównym zadaniem dziejopisarstwa – podobnie jak i poezji – jest uczyć

---

⁶ P. Ricoeur, *Pamięć, historia, zapominanie*, s. 596–600.

⁷ Profesor Czesław Majorek, krakowski historyk wychowania, oświaty i nauki.

⁸ Na ten temat w artykule W. Szulakiewicz, *Kamilla Mrozowska o wartości poznania przeszłości oświatowo-wychowawczej*, w: *Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku*, red. J. Pisulińska, P. Sierżęga i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2008, s. 658–672.

cnoty i mądrości przez pokazywanie przykładów”⁹, i w tym znaczeniu mówimy o przeszłości jako przedmiocie wiedzy. Biografie pedagogiczne stanowią wyraziste przykłady, są także przejawami pamięci w pedagogice. Wprawdzie trudno czasem jest żyć z pamięcią, zwłaszcza gdy wracają poprzez nią sprawy trudne. Jednak nie można bez niej żyć. W tej kwestii trzeba przyznać słuszność Wisławie Szymborskiej, która w wierszu pt. *Trudne życie z pamięcią* próby rozstania z pamięcią tak opisała:

Czasami mam jej towarzystwa dosyć.
Proponuję rozstanie. Od dzisiaj na zawsze.
Wówczas uśmiecha się z politowaniem,
bo wie, że byłby to wyrok i na mnie¹⁰.

* * *

Oddawany do rąk czytelników zbiór artykułów jest przykładem pamięci w pedagogice i w szeroko rozumianej edukacji. Autorzy w swych studiach przywołują biografie osób zasłużonych dla teorii i praktyki pedagogicznej. Główną intencją prezentowanych wypowiedzi było ukazanie podstaw źródłowych i bibliograficznych omawianych życiorysów, dzięki temu autorzy wskazali dalsze możliwości badań.

---

⁹ *O historii. Sentencje myśli aforyzmy*, wybrał i opracował A. Łaski, Warszawa 2001, s. 59.

¹⁰ W. Szymborska, *Tutaj*, Kraków 2009, s. 16.